

UKRAIŃSKA FILOZOFIA WYCHOWANIA WOBEC ZAGADNIENÍ TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ: ASPEKTY SPOŁECZNO- ANTROPOLOGICZNE

Zahorodnya A.¹, Binytska O.², Kalinina L.¹, Shevchenko S.¹

¹ Instytut Pedagogiki NAPN Ukrainy,

² Akademia Humanitarno-Pedagogiczna w Chmielnickim, Ukraina

Streszczenie. W artykule ustalono, że palący problem tożsamości narodowej powstaje w związku z globalizacją jako procesem definiującym rozwój współczesnej cywilizacji; procesy budowania narodowego i odrodzenia etnicznego determinują kształtowanie się różnorodności kulturowej.

Ustalono, że wartościowe w tym obszarze jest odwołanie się do idei społeczno-antropologicznych naukowców w ukraińskiej filozofii edukacji jako do właściwego typu i sposobu myślenia.

Uwaga skupiona jest na procesie kształtowania się ukraińskiej tożsamości narodowej jako ważnym czynnikiem rozwoju narodu i państwa. Udowodniono, że podejście społeczno-antropologiczne pozwala na analizę: ewolucji interakcji człowieka, przyrody i społeczeństwa w kontekście historycznym, społecznym i narodowym; zjawisko tożsamości narodowej, jej związek z tożsamością etniczną; zidentyfikowanie czynników i mechanizmów kształtowania się tożsamości narodowej; zbadanie stanu, problemów i perspektyw kształtowania się tożsamości narodowej i etnicznej na Ukrainie, jej tożsamości jako kraju i państwa w warunkach głębokich przemian społecznych.

Słowa kluczowe: tożsamość narodowa, tożsamość etniczna, ujęcie społeczno-antropologiczne, tożsamość, naród ukraiński.

Określenie problemu. Antropologia jest dyscypliną naukową zajmującą się badaniem człowieka i poszczególnych etapów jego historii. Koncentrując się na biologicznych i kulturowych różnicach różnych grup ludzi, w ramach których wyróżnia się osobę-jednostkę, osobę-podmiot, osobę-osobowość, osobę-osobę, antropologię łączy szereg zasad naukowych i podejść metodologicznych, wśród których szczególna jest zasada holizmu, która polega na wieloaspektowej analizie przedmiotów badań naukowych [4, s. 96].

Ważnym aspektem na zarysowanej płaszczyźnie jest ujawnienie prawidłowości społeczno-antropologicznych procesu interakcji w układzie „osoba-osoba” poprzez przekazywanie znaczących społecznie doświadczeń z pokolenia na pokolenie [7].

Okres 1917–1991 charakteryzuje się znaczącym wyniesieniem problemu rozumienia tożsamości narodowej w naukach społeczno-antropologicznych filozofów, pedagogów i naukowców.

Rozumienie tożsamości narodowej i etnicznej, tożsamości kraju i jego diaspory zależy od koncepcji narodu. M. Hruszewski zauważył także znaczenie badania tych społeczności, które z perspektywy historycznej zapewniały narodom tożsamość i środki do życia. Jego zdaniem w historiozofii „...główny punkt ciężkości należy przesunąć z historii państwa na historię ludu, społeczeństwa. Życie polityczne, państwowe jest rozumiane jako ważny czynnik, ale obok niego występują inne czynniki - gospodarcze, kulturalne, które czasami mają mniejsze, czasami większe znaczenie niż polityczne, ale w żadnym wypadku nie powinny pozostawać w cieniu poza nim” [1]. Proces kształtowania się tożsamości ogólnie ukraińskiej wyznacza historia powstawania ukrajinizmu, której schemat M. Hruszewski zdefiniował następująco: Ruś Kijowska nie była państwem powszechnym wschodnich Słowian, ale ukraińskim jego następcą było państwo galicyjsko-wołyńskie. Po panowaniu litewskim i polskim na ziemiach ukraińskich Ukraińcy po raz pierwszy odtworzyli swoje państwo pod rządami Chmielnickiego, a następnie w Ukraińskiej Republice Ludowej w 1917 r. Po raz pierwszy określenia „naród ukraiński” – zdaniem Yu. Lipy – użyto w czasach B. Chmielnickiego [1].

Celem artykułu jest teoretyczne i metodologiczne zrozumienie procesu kształtowania się ukraińskiej tożsamości narodowej jako ważnego czynnika rozwoju narodu i państwa w ujęciu społeczno-antropologicznym ukraińskiej filozofii wychowania (1917-1917). 1991).

Prezentacja głównego materiału.

Analiza społeczno-antropologicznych idei tożsamości narodowej w ukraińskiej filozofii wychowania wymaga podejścia interdyscyplinarnego: sam temat leży na przecięciu historii kultury i antropologii kulturowej, historii idei i historii myśli politycznej, socjologii i politologia. Zwrócono uwagę na różne dyskursy jako przykłady ucieleśnienia ideologii, zwłaszcza narodowych, a także nowego, ostatecznie definiującego postulaty, sposobu definiowania tożsamości kulturowej i narodowej.

Pisarze XIX i XX wieku odegrali wyjątkową rolę w tworzeniu współczesnej ukraińskiej tożsamości narodowej. Słowa Drago Janchara o tożsamości swego narodu, potwierdzone przez „kulturę i literaturę” ze względu na „brak realnych sił historycznych i politycznych”, można odnieść także do sytuacji na Ukrainie. [9] Wystarczy tu przytoczyć najbardziej uderzające przykłady: rolę w tym procesie poezji Szewczenki, Franki i Łesi Ukrainki; modernista Wołodmyr Wynnyczenko jako pierwszy premier niepodległej Ukraińskiej Republiki Ludowej; rezonans społeczny i wymiar polityczny debaty literackiej zainicjowanej przez Mykołę Chwyłowego; misja społeczna i narodowa lat sześćdziesiątych; w końcu rola, jaką odegrały osobistości kultury w przededniu ogłoszenia niepodległości (poeci Iwan Drach jako szef Ruchu Ludowego Ukrainy, Dmytro Pawłyczko i Paweł Mowchan jako przywódcy ruchu na rzecz przywrócenia praw Ukrainie język, reżyser teatralny Les Tanyuk na czele stowarzyszenia „Memoriał”). Niewątpliwie debaty o tożsamości literatury, kultury i narodu, podczas których krystalizowały się różne wizje ukraińkości, toczyły się nie tylko wśród intelektualistów: pogłębiały się zwłaszcza dzięki dyskursowi publicznemu, prasie, telewizji, radiu i Internet.

Dlatego główną podstawą kształtowania się tożsamości ogólnoukraińskiej jest konsolidacja społeczeństwa wokół wartości ukraińkości. Przecież dla swojego rozwoju politycznego, społecznego, gospodarczego i ostatecznie militarnego społeczeństwo ukraińskie potrzebuje zbiorowej pamięci, zbiorowej moralności i zbiorowych wartości. Dla Ukrainy, jak słusznie zauważa O. Łytwynenko, charakterystyczną cechą rozwoju przez wszystkie lata jej niepodległości był i niestety pozostaje brak podstawowego konsensusu społecznego co do idei i kierunków przyszłego rozwoju [2].

Tożsamość ukraińska nie jest tożsama ani narodowej, ani etnicznej. Narodowej – gdyż nie ogranicza się do granic państwa ukraińskiego i pod pewnymi względami jest tożsama z tożsamością obywatelską jako fenomen narodu politycznego. Etnicznej – ponieważ,

po pierwsze, system wartości ukraińskiego etnosu, jego kultura, zwyczaje i rytuały nie są powszechnie akceptowane, a po drugie, Ukraińcy to nie tylko etnos, jeden z wielu zamieszkujących terytorium Ukrainy, ale etnos tytułarny, który nadaje nazwa kraju, państwa i jego symboli. Tożsamość ukraińską dzielają także przedstawiciele licznej diaspory – zarówno zachodniej, jak i wschodniej. Ponadto Ukraina, podobnie jak wszystkie kraje, również posiada swoją niepowtarzalną tożsamość przyrodniczą i społeczno-kulturową, na której podstawie kształtuje się jej wizerunek i marka zarówno w kraju, jak i za granicą. Jednak podstawą spajającą każde społeczeństwo, w tym także Ukrainę, jest tożsamość narodowa – identyfikacja siebie jako osoby z określoną wspólnotą, jej symbolami, wartościami, historią, terytorium, kulturą, instytucjami państwowymi i prawnymi, interesami politycznymi i gospodarczymi. Co więcej, chodzi o akceptację tej tożsamości nie tylko na poziomie czysto racjonalnym, ale także emocjonalnym, semantyczno-mitologicznym” [3].

Naród jako zjawisko historyczne jest społeczno-kulturową, gospodarczą, polityczną i komunikacyjną jednością ludzi, która zapewnia im cywilizowane życie w ramach społeczności światowej. Naród tworzy sprawne społeczeństwo i państwo, które gwarantuje jego

bezpieczeństwo i żywotne interesy. We współczesnym świecie to naród pełni funkcję nosiciela celu (idei narodowej) rozwoju społeczeństwa jako całości. Ważne jest jednak, że pewne zmiany w formułowaniu celu istnienia narodu i postępu mogą prowadzić (i prowadziły) do zaostrzenia stosunków międzynarodowych, konfliktów międzynarodowych, a nawet krwawych wojen (narodowy socjalizm). Naród we współczesnym znaczeniu jako wspólnota obywatelsko-polityczna to dość liczne zrzeszenie ludzi, które jako całość osiągnęło stan życia politycznego i ma wolę suwerennego bytu i rozwoju, czyli jest podmiotem wobec siebie i innych narodów i ludów.

Historyczne korzenie tożsamości ukraińskiej można przypisać wzmiance o toponimie „Ukraina”, po raz pierwszy odnotowanemu w 1187 r. w Kronice Kijowskiej, 130 lat po śmierci księcia kijowskiego Jarosława Mądrego [3]. Ponadto, jak pisze M. Moiseev (akademik Rosyjskiej Akademii Nauk), gdy na polu Kułykowa spotkały się hordy Mamaja i ruskich ochotników, książę Bobrok poprowadził armię z Czerwonej Ukrainy. W tamtym czasie wszystkie części Rosji nazywały się Ukrainą; Nie było wówczas Moskwy, była Ukraina Zaleska, Kijów nazywał się Ukrainą Dnieprowską, a Galicja nazywała się Czerwoną Ukrainą. Po raz pierwszy zjawisko tożsamości ukraińskiej jako problem budowania narodowego zostało poruszone przez Cyrylomefodianów i T. Szewczenko. Tylko on ma nowoczesną koncepcję ukraińskiej tożsamości: fenomen i zasady formowania się jako wyimaginowanej, wyidealizowanej wspólnoty „umarłych, żywych i nienarodzonych”, obejmującej wszystkie państwa, zacierając, jak pisze M. Ryabczuk, dramatyczny rozłam między Ukrainą kozacką (koczowniczą, rycerską) a chłopską (osiadłą, rolniczą) [5].

Za jedno z najbardziej znaczących odkryć antropologii filozoficznej XX wieku można uznać ideę etnicznej istoty osoby. Wszystkie inne dobra ludzkości – społeczeństwo, historia, państwo – muszą być sprawdzane przez godność jednostki, jej trwałe znaczenie i odpowiedzialność wobec siebie. Znaczący wkład w badanie tego problemu wniosły zachodnie kulturoznawstwa, w szczególności tzw. strukturalizm etnologiczny, z którym zwykle kojarzy się nazwisko K. Lévi-Straussa. Jako alternatywę dla koncepcji postępu liniowego, etnologia strukturalna interpretuje każdy naród jako odrębny świat kultury. Ponadto K. Lévi-Strauss uważał, że żadna z kultur nie może twierdzić, że jest tą, która ucieleśnia, w największym stopniu odzwierciedla kulturę uniwersalną. Antropologia filozoficzna zapoczątkowała kompleksowe badanie samego człowieka w bogactwie wszelkich przejawów jego rodowej i społecznej natury oraz specyficznym historycznym określeniu formacji społecznych. Za najważniejsze z nich można uznać naród jako jednostkę społeczno-kulturową opartą na stosunkach etnicznych. Podkreślając rolę czynnika etnicznego w budowaniu narodu, E. Smith napisał, że „narody zawsze wymagają „elementów” etnicznych oraz „istnieje ogromne historyczne i koncepcyjne nakładanie się pomiędzy etnicznością i narodem” [6]. Okoliczność ta ma ważne znaczenie metodologiczne dla badania czynników i mechanizmów kształtowania się tożsamości narodowej, ponieważ to etniczna struktura społeczeństwa, wzajemne powiązania jego grup etnicznych tworzą społeczno-kulturową „twarz” konkretnego narodu. Według E. Smitha tożsamość narodowa (a także etniczna – przyp. autora) powstaje w wyniku „przewyciężenia zapomnienia poprzez potomków, przywrócenia godności zbiorowej poprzez wezwanie do złotego wieku, urzeczywistnienia braterstwa poprzez symbole, rytuały i ceremonie, które zwiążą żywych ze wspólnotą umarłych i upadłych” [6]. Na możliwość teoretycznego zapośredniczenia tożsamości narodowej w jej relacji z tożsamością etniczną wskazują badacze krajowi. Jak pisze O. Stognii, najważniejszy wynik metodologiczny krajowych badań można uznać za dowód na fakt: „Czynnik narodowości (pochodzenia etnicznego – przyp. autora) respondentów nie ma prawie żadnego wpływu na ich ocenę ważności poszczególnych kryteriów identyfikacji narodowej. Wyjątkiem jest znajomość języka i obywatelstwa, których znaczenie w większym stopniu artykułują respondenci spośród Ukraińców w porównaniu z respondentami spośród Rosjan” [8].

Wnioski. Obecnie coraz większa liczba badaczy uznaje, że świadomość tożsamości narodowej, tożsamości kulturowej, dziedzictwa narodowego, korzeni historycznych i potencjału twórczego społeczeństwa, wraz z innymi istotnymi czynnikami, jest jedną z sił napędowych rozwoju narodu i państwa.

Można zatem postawić tezę, że kształtowanie się tożsamości narodowej jest procesem samookreślenia się osoby zarówno w strukturach realnych, jak i symbolicznych przestrzeni etnicznej i narodowej.

Dlatego też teoretyczne i metodologiczne rozumienie procesu kształtowania się ukraińskiej tożsamości narodowej jako ważnego czynnika rozwoju narodu i państwa w świetle idei społeczno-antropologicznych ukraińskiej filozofii wychowania jest szczególnie istotne we współczesnym etapie.

Bibliografia:

1. Грушевський, М. Звичайна схема «русскої» історії й справи раціонального укладу історії східного слов'янства / М. Грушевський // Вивід прав України. – К., 1991. – С. 11.
2. Литвиненко, О. Українська національна безпека: стислий нарис / О. Литвиненко // Стратегічні пріоритети. – № 2. – 2011 р. – С. 123.
3. Ідентичність даймо бодай Василя Стуса та Івана Дзюбу. URL: www.pravda.com.ua/articles/2009/05/21/3959372/
4. Загородня, А. А. Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина ХІХ століття) як чинник сучасних освітніх змін. Наука і техніка сьогодні. 2022. 11 (11). С. 95-106.
5. Рябчук, М. Постколоніальний синдром. Спостереження / М. Рябчук – К. : «К.І.С.», 2011. – С. 184.
6. Сміт, Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К. : Основи, 1994. – С. 49, С. 169.
7. Загородня, А.А. Теоретико-методологічні засади осмислення соціально-антропологічного коду української філософії освіти в основі концепції людини М. Шлемкевича. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах .Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 86. С. 12-16. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.86.1> URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/86/1.pdf><http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/86-2023><https://lib.iitta.gov.ua/735222/>
8. Стегній, О. Динаміка просторово-територіальної самоідентифікації населення / О. Стегній // Український соціум. – 2004. – № 2(4). – С. 67.
9. Janćar, D. Terraincognito przeł. J. Pomorska, Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1993* s. 42.